

MATERIAL DOCUMENTAR

Oraşul Gherla proiectat şi construit de armeni, a devenit cel mai bogat centru şi în acelaşi timp focarul spiritual al armenilor din Transilvania. Fiind populat, în aceea vreme, aproape numai de armeni, oraşul a fost numit " Armenopolis ", oraşul armenilor.

Locuitorii oraşului descendenţi ai refugiaţilor din Armenia oprimată s-au grupat într-o comunitate puternică. Membrii acestei comunităţi au dovedit un înalt spirit de sacrificiu prin donaţiile făcute pentru înălţarea bisericilor, prin construirea şi înfiinţarea unor obiective social - culturale (şcoli, orfelinat, cămin pentru bătrâni, spital, bibliotecă, muzeu, parc, etc.) precum şi prin concentrarea unor cărţi şi manuscrise vechi, a unor obiecte de cult şi de artă valoroase, în vederea menţinerii tradiţiilor şi culturii naţionale.

Cu încetarea unor activităţi tradiţionale apar semne de decădere a proprietăţii materiale, de delăsare a obiceiurilor străvechi, de pauperizare şi de plecare a locuitorilor spre alte meleaguri. Paşă de regresul stării materiale a membrilor săi, parochia, singurul organ de acţiune a comunităţii armenesti, şi-a păstrat baza materială necesară funcţionării activităţilor sociale, menţinerii tradiţiilor şi obiceiurilor străvechi, conştientizării istoriei şi culturii noastre multimilenare, demonstrării existenţei unor valori din creaţia neamului nostru.

Toate activităţile finanţate din veniturile proprietăţilor, la fel ca şi deosebita grijă dovedită în păstrarea valorilor de atitudine a culturii noastre aveau ca scop demonstrarea solidarităţii, creativităţii şi contribuţiei înaintaşilor noştri la dezvoltarea culturii universale.

Catedrala armeno-catolică din Gherla avea un tablou de alt reprezentând " Coborîrea de pe cruce ", cunoscut ca opera a pictorului flamand Petru Paul Rubens. Mai avea şi obiecte de cult şi manuscrise armenesti vechi, de valoare muzeală.

În timpul războiului, Ministerul Cultelor şi al Învăţămîntului din Ungaria, cu ordinul Nr.3265/11 sept.1944, a dispus evacuarea acestor bunuri la Mănăstirea benedictinilor din satul Bakonybél, judeţul Veszprém în Ungaria. Menţionăm că odată cu evacuarea bunurilor noastre au mai fost evacuate şi arhiva cărţii funciare a oraşului,

precum și arhivele mai multor instituții. Transportarea obiectelor s-a efectuat conform ordinului amintit de Comandamentul militar teritorial al armatei maghiare sub îndrumarea unui delegat ministerial pentru teritoriul Corpului IX. de armată (Anexa Nr.1 pag. 8)

Urmărirea obiectelor evacuate ne-a constituit o preocupare permanentă, iar după terminarea războiului am anunțat fără întârziere autoritățile românești, cerind intervenții în vederea înapoierii acestora.

Informațiile comunicate autorităților românești, în scopul readucerii în țară a bunurilor evacuate, sînt centralizate în anexa Nr.2., la care sînt atasate copiile a unui număr de 14 acte justificative (pag 9-11)

Datorită măsurilor luate de către organele competente, tabloul și majoritatea obiectelor evacuate au fost readuse în țară și trimise cu un vagon la adresa Muzeului de istorie raională din Gherla.

Recepția transportului a avut loc la 10 martie 1952, pe baza datelor din inventarul trimis de Comitetul pentru așezăminte culturale de pe lângă Consiliul de miniștri. Obiectele recepționate au fost date în păstrarea Muzeului de istorie din Gherla, iar tabloul neîncăpînd în sălile muzeului s-a înmagazinat în depozitul Muzeului de artă din Cluj - Napoca.

Faptul că obiectele recepționate nu ne-au fost restituite nouă, ne-a decepționat și nemulțumit profund intru-cît ne-am așteptat și se cuvenea ca ele să fie readuse la locurile de unde au fost evacuate.

Ștînd că :

- sîntem proprietarii legali ale obiectelor recepționate, ele figurează în inventarul nostru, nicideată nu am renunțat la ele și nici pînă azi nu am primit un act oficial de expropriere ale acestora ;

- evacuarea bunurilor s-a produs independent de voința noastră de către unitățile militare constituie din ordinul autorităților regimului, sub a cărui guvernare a fost dat să trăim ;

- am întreprins toate acțiunile posibile pentru urmărirea, protejarea și conservarea acestora în perioada adăpostirii și am efectuat toate intervențiile - începînd cu organele locale, continuînd cu organele centrale, pînă la Președintele guvernului - în vederea readucerii în țară ale acestora ;

- toate acțiunile noastre din perioada războiului aveau mai scopul de a corecti obiectivele respective așa cum am procedat și înaintașii noștri în timpul greloilor încercări prin care au trecut

în parcursul secolelor. Pentru realizarea acestui scop n-a fost decât numai o singură cale: cea obligatorie impusă de autorități. Nu trebuie uitat că, în aceea vreme atacurile aeriene și distrugerile războiului s-au extins și asupra orașului nostru; pericolul potențial a devenit un pericol real de amenințare efectivă a valorilor noastre materiale. Astfel, valoroasa pictură pe sticlă din apropierea capelei în care s-a păstrat tabloul, a fost complet distrus. La fel au fost distruse aproape toate geamurile catedralei, inclusiv a capelei tabloului, cunoscând că numai pentru acoperirea cheltuielilor de completare ale acestora am fost nevoiți să vindem o casă situată în strada 23 August Nr.3.

Cunoașterea acestor adevăruri ne-a întărit convingerea că reținerea bunurilor a fost absolut nejustificată, bazându-se numai pe informații greșite, denaturate și interpretate în mod tendențios în vederea formulării unor pretexte de privare a proprietății noastre.

Cei care au reținut bunurile noastre și-au pus oare întrebarea că atunci când aceste au fost efectiv amenințate de distrugere - în condițiile în care Episcopatul catolic a dispus protejarea lor (anexa Nr.4.), când evacuarea acestora a fost ordonată de minister iar executarea ordinului încredințată unităților militare ale unei armate în retragere, în stare să arunce în aer chiar și un pod ornamental din parcul orașului - cine ar fi asumat răspunderea pentru consecințele neîndeplinirii ordinului, cine, cum, și cu rezultat al fi putut opune rezistență? S-a gândit cineva la temeinicia încadrării cazului nostru în categoria faptelor care conduc la privarea dreptului de proprietate? A stabilit cineva existența vinovăției, identitatea făptașului și mărimea prejudiciului cauzat? De ce nu s-a consemnat într-un document legal, cu indicarea organului emitent, natura și temeinicia abaterii, sancțiunea aplicată, termenul și organul de introducere a recursului? Măsura luată împotriva noastră nu știm de unde emană, pe ce se bazează, cum s-a formulat și unde a apărut. Știm doar că obiectele noastre nu ni s-au restituit, iar încercările efectuate pentru a le recupera au fost zărnice.

Cererile adresate organelor locale fie că au fost respinse (adresele Muzeului istoric din Gherla Nr.20 din 18 febr.1968 - anexa Nr.5/2 pag 26 și Nr.7 din 16 martie 1980 - anexa 8/8 pag.38, fie că au fost lăsate fără răspuns (memoriul adresat Consiliului popular al orașului Gherla cu Nr. 83 din 18 mai 1975 - anexa 7.pag.29.)

Nici intervențiile la organele de resort superioare n-au rezolvat aspectul practic al problemei, totuși, Consiliul Culturii și Educației Socialiste (C.C.E.S.) a admis restituirea a trei

picturi reprezentând : " Coborirea de pe cruce ", portretul parohului Lukácsi Gristofor și a parohului Mastegár Vártán. Evenimentele s-au desfășurat astfel :

- Cu adresa Nr. 95/25 iulie 1972, trimisă Direcției Monumentelor Istorice și de Artă (D.M.I.A.) din C.S.S.S., am solicitat restituirea tabloului (anexa Nr.6/1 pag.27). D.M.I.A. cu adresa Nr.13843 din 7 decembrie 1972 ne comunică că cererea noastră s-a transmis la Direcția Muzeelor C.S.S.S., organului competent pentru rezolvarea acestei probleme (anexa Nr.6/2 pag.28). Presupunem că cererea a fost aprobată, iar rezoluția comunicată Comitetului de Cultură și Educație Socialistă a județului Cluj. Ne bazăm pe această presupunție datorită faptului că împuternicitul acestui comitet, tov. Moindrescu Tepeș, la 10 mai 1973, comunică personal parohului nostru să întru-nească o comisie, cu care să se prezinte, în ziua de 14 mai 1973, la Muzeul de artă din Cluj - Napoca, pentru preluarea tabloului " Coborirea de pe cruce ". La data fixată delegații noștri s-au prezentat, însă în cursul ambalării a sosit de la Muzeul istoric din Gherla o scrisoare, după citirea careia s-a refuzat predarea tabloului.

Cu memoriul Nr.83/18 mai 1973 (anexa Nr.7.pag.29.) cazul a fost comunicat Consiliului popular al orașului Gherla încl, după cum s-a arătat, reclamația noastră a rămas fără răspuns.

Cu urmare sesoriului Nr. 8/1974 înaintat Consiliului Culturii și Educației Socialiste, București (anexa Nr.8/1 pag. 30-31.), am obținut o nouă aprobare, însăși de la Cabinetul Vicepreședintelui, cu Nr. 1583/9 august 1974. Unitățile din subordinea acestui organ central nici de data aceasta n-au executat dispozițiile organului ierarhic superior. În aceasta probare, trimisă direct la adresa noastră Nr.8/2 pag.32.), ni se comunică că s-a luat legătura cu Comitetul de Cultură și Educației Socialistă al județului Cluj, în vederea transferării tablourilor, urmând ca pentru perfectarea formelor să ne apelăm direct la acest comitet. Adresa noastră Nr.130 din 30 aug. 1974 (anexa Nr.8/3.pag.33.) și revenirea noastră cu Nr.64 din 21 iunie 1975 (anexa Nr.8/4.pag.34.) trimisă la S.C.M.A. al județului Cluj în acest sens, au rămas fără răspuns. Menționăm totuși că, în septembrie 1975, inspectoratul teritorial al departamentului cultelor din Cluj - Napoca, ne-a transmis prin telefon să comunicăm Muzeului de istorie din Gherla, că potrivit adresei C.S.S.S. al județului Cluj Nr.795 din 24 iulie 1975, urmează să ne deplăsem la Muzeul județean din Cluj-Napoca pentru întocmirea formelor de transfer ale celor trei tablouri. Directorul muzeului din Gherla a refuzat să vină, invocând motivul că tablourile în cauză au fost trecute în patrimoniul statului. Situația s-a comunicat inspectoratului teritorial al departamen-

tului cultelor cu adresa Nr. 84 din 23 septembrie 1975 (anexa Nr. 4).

Aste cunoscut faptul că înaintașii noștri au trecut prin persecuții și suferințe neîncetate, fiind constrinși să-și părăsească, în mai multe rânduri, leagănele de băștină sau de adopțiune.

Poporul român a adăpostit, încă de la începutul secolului al XIV.-lea pe înaintașii noștri stabiliți în Moldova. Aceștia, cu experiența^a cunoștințele lor au contribuit la progresul țării, putând fi întâlniți ca agenți comerciali ai divanului domnesc, în calitate de secretari, sfetnici sau soli în afacerile diplomatice. Legăturile noastre sînt atestate și de originea română a unor nume păstrate și azi la numeroase familii din comunitatea noastră.

Continuitatea și extinderea pe linia familială a relațiilor noastre cu poporul român face să ne fie cu greu de înțeles cum își pot permite unele persoane să acționeze cu atîta subiectivitate, inventînd pretexte, formulînd acuzații neîntemeiate, neglijînd respectarea formelor legale, refuzînd chiar și executarea unor dispoziții scrise ale organelor ierarhice superioare. Nu înțelegem de ce manifestă atîta lipsă de înțelegere, atîta nerăbdare, atîta miopie față de mica noastră comunitate? De ce^{nu} vor să înțeleagă că întreaga noastră avere, mobilă și imobilă, constituie, în fond, averea națională a Statului român. Noi nu vrem să o înstrăinăm, să o distrugem, să o risipim, să o ascundem, decît numai să o păstrăm și să o expunem la vederea noastră și a tuturor.

Vrem să păstrăm bunurile noastre cu asigurarea celor mai pretențioase condiții de securitate și de conservare și, vrem să le expunem la noi, la locurile lor obisnuite, unde valoarea are alte valențe, adăugîndu-se la valorile lor materiale asemenea valori morale și tradiționale care nu pot fi egale în nici un alt loc.

Gherla, la 10 septembrie 1983

PAROH. ARM. CAT.

Sáska Eugeni

EPITROP

Gervik Gergely